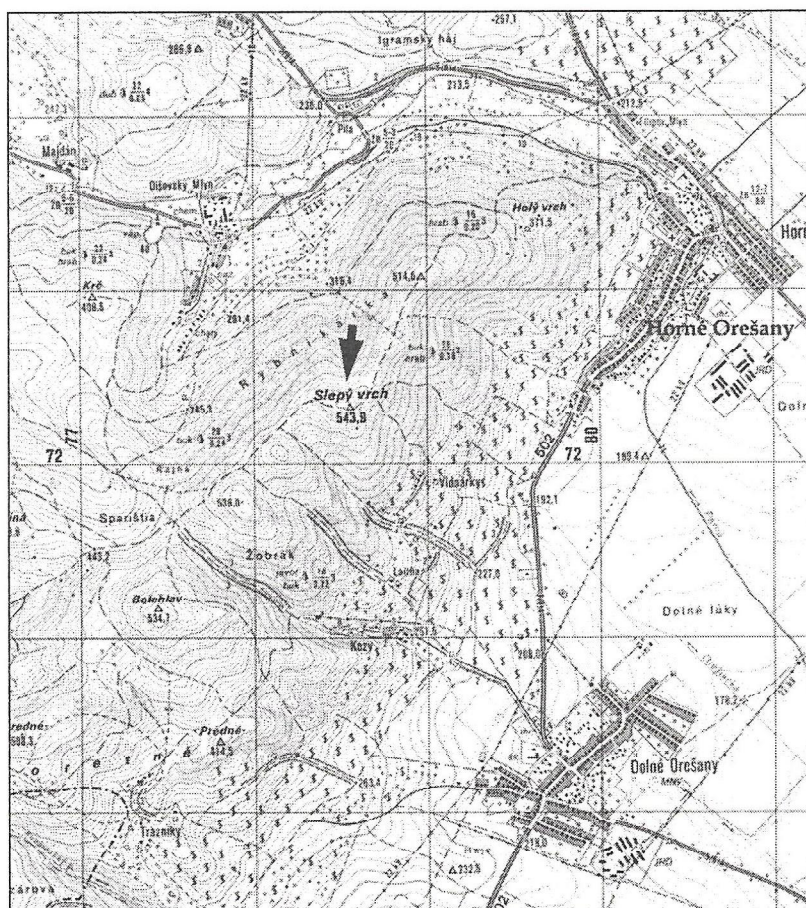

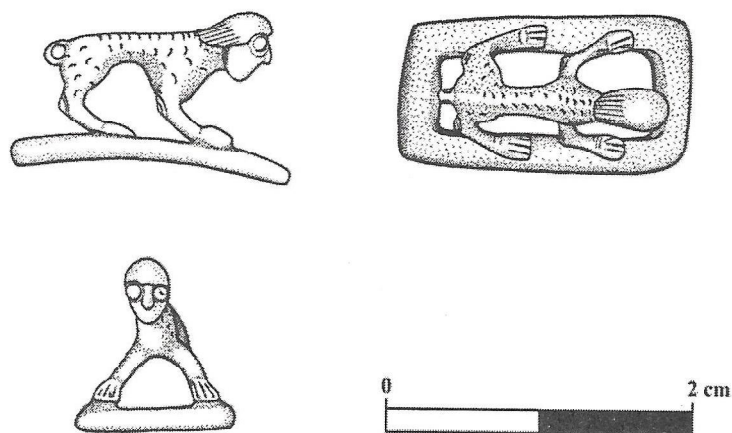
VČASNOLATÉNSKA SFINGA Z HORNÝCH OREŠIAN

RADOSLAV ČAMBAL

V závere roka 2004 bol do Slovenského národného múzea-Archeologického múzea v Bratislave zapožičaný na zdokumentovanie zaujímavý predmet, pochádzajúci zo súkromnej zbierky. Ide o ojedinelý nález unikátnej včasnolátenskej plastiky miniatúrnej sfingy (obr. 2, 3), odliatej z bronzy z vyšinej opevnenej polohy Slepý vrch (kóta 543,9) v Horných Orešanoch (obr. 1). Vzhľadom na fakt, že nepoznáme bližšie nálezové okolnosti, je vypovedacia hodnota predmetu do istej miery ochudobnená.

Obr. 1 Horné Orešany, poloha Slepý vrch – kóta 543,9 (mapa M-33-131-D-b)

Obr. 2 Bronzová miniatúrna sfinga z Horných Orešian, poloha Slepý vrch

Opis predmetu

Miniatúrna plastika sfingy s ľudskou hlavou a zvieracím telom, odlievaná z bronzu (obr. 2). Ľudská hlava je stvárnená realisticky s mierne pretiahnutou mužskou, hladko oholenou tvárou a špicatou bradou. Pohľad sfingy je orientovaný smerom dopredu. Tvári dominujú vypúlené okrúhle oči a orlí nos. Prave oko je väčšie a vyššie položené ako ľavé. Na tvári nie sú vytvorené ústa ani uši. Účes sfingy pozostáva zo stredne dlhých vlasov, ktoré sú na temene hlavy uhladené. Vlasy pokrývajúce šíju sú znázornené pomocou rovných tenkých rytých línií. Telo sfingy je vytvorené pravdepodobne do podoby psovitej (pes, vlk) alebo mačkovitej šelmy (panter, lev). Pozostáva z hrubého krku, zvýrazneného hrudníka, štíhleho drieku, štyroch nôh a priečne prederaveného zatočeného chvosta. Otvor v chvoste o priemeru 1 mm sa javí ako pôvodný, nie ako sekundárne prevrtaný. Pri pohľade zhora má sfinga štíhle telo s nohami von vytočenými, t.j. postoj rozkročmo na štyroch nohách. Samotný postoj sfingy je však statický, resp. meravý. Na kĺboch všetkých štyroch končatín sú zo zadnej strany po bokoch dve ryté línie v tvare poloblúka. Končatiny sú ukončené labami, rozdelenými dvoma tenkými rytými líniami na tri časti – prsty. Telo sfingy je pokryté poloblúkovými vrypami, ktoré znázorňujú srst. Na spodnej strane tela medzi zadnými nohami je náznakovo vytvorený pohlavný úd. Sfinga stojí na liatom obvodovom ráme, ktorý je pri pohľade z boku mierne oblúkovito prehnutý. Prierez ráme je obdĺžnikový s mierne zaoblenými hranami. Povrch predmetu je pokrytý kvalitnou tmavozelenou patinou. Rozmery: dĺžka sfingy od hlavy po chvost: 1,5 cm, výška sfingy: 0,9 cm, spodný rámik: 1,9 x 1,1 cm (vnútorný otvor: 1,4 x 0,5 cm), celková výška s rámikom: 1,2 cm.

Vyhodnotenie

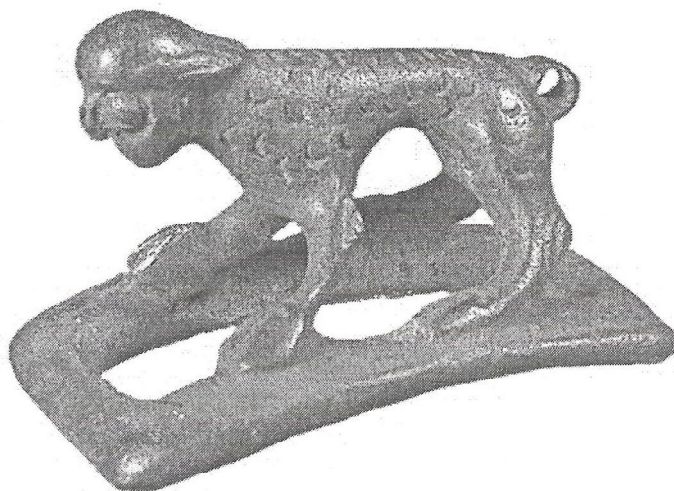
Bronzová miniatúrna plastika sfingy z Horných Orešian (obr. 2, 3) je mimoriadne kvalitný, do detailov prepracovaný umelckoremeselný výrobok bez stôp poškodenia a chýb pri odlievaní. Vytvorená je do podoby s ľudskou mužskou tvárou a zvieracím telom psovitej alebo mačkovitej šelmy, taktiež mužského pohlavia, čomu nasvedčuje náznakovité zobrazenie pohlavného údu medzi jej zadnými nohami. V plastike sú skĺbené vplyvy Orientu (sfinga) s typickými prvkami včasolátenského výtvarného prejavu, zreteľné predovšetkým vo výraze tváre, ako aj celkovým prevedením. Aj napriek týmto evidentným vplyvom môžeme konštatovať, že ide o typický, čisto keltský štýl stvárnenia predmetu. Pôvod sfingy ako takej môžeme hľadať v oblasti blízkeho východu v Perzii a neskôr v archaickom gréckom umení, kde boli zobrazované ako okrídlené bytosti ženského pohlavia. Do oblasti strednej Európy sa tieto vplyvy dostávali spolu s vplyvmi z Orientu, sprostredkovanými etruským a skýtskym umením, do oblastí ranej západokeltskej civilizácie (Zachar 1987,

17; Herrmann – Frey 1996, 58). Z hľadiska štýlu ide vždy o čisto keltské stvárnenie predmetov, nie o kopírovanie skýtskych a perzských originálov alebo predlôh (Megaw – Megaw – Neugebauer 1989, 513 n.; Herrmann – Frey 1996, 58). Predlohy ľudských masiek na včasnolátenských maskovitých sponách bývajú vo všeobecnosti spojované s etruskou oblasťou (Soudská 1968, 458). Šírenie týchto myšlienok a vplyvov orientalizujúceho umenia mohlo prebiehať po obchodných trasách zo severnej Itálie cez Alpy do nadalpských oblastí, ďalej do Čiech a do stredodunajskej oblasti Dolného Rakúska a juhozápadného Slovenska (Megaw – Megaw – Neugebauer 1989, 516). Inou alternatívou je možnosť, že sa tak dialo obchodnými trasami vedúcimi zo severnej Itálie, ktoré obchádzali Alpy z východu (Megaw – Megaw 2001, 68), smerom do stredodunajskej oblasti. Môžeme poukázať na to, že sa tak dialo prostredníctvom obchodného styku alebo darov. Pravdepodobnejšia je však možnosť, že do stredodunajskej oblasti Dolného Rakúska a juhozápadného Slovenska prichádzali vandrujúci špecializovaní keltskí remeselníci – prospektori zo západokeltských oblastí. Tí prostredníctvom svojho remesla a ikonografických predstáv, zobrazovaných a prezentovaných vo vlastných výrobkoch, sprostredkovali, ovplyvňovali a snád' aj prispôbovali náboženské predstavy domáceho obyvateľstva, predovšetkým však elity spoločnosti svojim náboženským predstavám, a to aj napriek vtedajším regionálnym rozdielom v myslení (Zachar 1987, 18; Megaw – Megaw – Neugebauer 1989, 515–516; Herrmann – Frey 1996, 63). Mohlo ísť o akési myšlienkové zjednocovanie ikonografických predstáv na územiach v oblastiach dosahu tvorcov a nositeľov ranej keltskej civilizácie.

Sfingami sú označované keltské mýtické zvieratá v sediacej polohe so späť otočenou ľudskou hlavou alebo pohľadom smerujúcim dopredu, s prvkami oricntalizujúceho umenia (Frey 1998, 11; Megaw – Megaw 2002, 178). V gréckom umení boli sfingy zobrazované s hlavami kórai, teda žien (Boardman 1999, 167), v etruskom prostredí boli v prípade sfíng preferované bytosti mužského pohlavia (Frey – Herrmann 1997, 515). Objavujú sa na držadle bronzovej zobákovitej kanvice zo stupňa LT A z Dürrnbergu pri Halleine, s telom pravdepodobne leva s ľudskou hlavou (Herrmann – Frey 1996, 90, obr. 108; Frey 1998, obr. 9, 10; Megaw – Megaw 2002, obr. 14, 16). Na okraji ústia zobákovitej kanvice z mohyly 1, hrobu 1 v Glaubergu je telo sfingy kombináciou ľudskej hlavy s telom vlka (vlčí chvost) s veľkými pazúrami namiesto láb (Herrmann – Frey 1996, 90, obr. 94, 95). V orientalizujúcom a archaickom umení sú zobrazované okřídlené sfingy v sediacej polohe s pohľadom otočeným do strany (Boardman 1999, 167, obr. 224–228; Megaw 1975, Pl. IV: 3, 4). Vo včasnolátenskom prostredí sú zobrazované taktiež sediace alebo ležiace sfingy. Na etruskej bucchero keramike sú znázorňované v pohybe a podľa J. V. S. Megawa majú veľa spoločných črt s charakteristickou keltskou fyziognómiou (Megaw 1975, 23, obr. 8).

Plastika sfingy z Horných Orešian je vymodelovaná v statickej stojacej polohe. Jej hlava zobrazuje mužskú tvár a má typické črty včasnolátenskeho štýlu, ktoré sú spoločné pre všetky ľudské masky v keltskom prostredí. Je realisticky stvárnená, čo je typickou črtou v stvárneniach včasnolátenských ľudských masiek. Ľudské masky sú často zobrazované až naturalisticky (Jacobsthal 1944, 13). Na pretiahnutej tvári sú dve veľké vypúlené okrúhle oči. Pre toto obdobie sú pre ľudské masky typické skôr symetrické oválne, tzv. mandľové oči, lemované perlovcom so zvýrazneným obočím (Jacobsthal 1944, 13; Kolník – Šalkovský 1983, 137). Na tvári nie sú znázornené ústa ani uši. Včasnokeltské ľudské masky sú znázorňované bezuché, s ľudskými ušami, ale aj so zvieracími ušami. Dominantou tváre sfingy je výrazný zahnutý „orlí“ nos. Takmer identické zobrazenie výrazu tváre je na opaskovej zápone zo Stupavy (Filip 1956, obr. 79; Zachar 1987, obr. 1–3), na pätky spony

z Parsbergu (Herrmann – Frey 1996, obr 82) a na maske v spodnej časti držadla zobákovitej kanvice z Glaubergu (Frey – Herrmann 1997, obr. 47). Pokrývku hlavy tvoria polodlhé vlasy upravené do účesu, ktorý je na temene hlavy hladký. Môžeme uvažovať aj nad možnosťou, že temeno hlavy bolo vyholené, čo sa na keltských plastikách z mladších období vyskytovalo a býva prijímaný názor, že išlo o tonzúru (Venclová 2002, 157 n; obr. 13: 3). Vlasy prekrývajúce šiju sú znázornené jemnými, rytými líniami. Znázorňovanie vlasov a účesov pomocou rytých, resp. plastických línii je typickým včasnolátenským spôsobom ich stvárnenia na ľudských maskách. Avšak na rozdiel od sfingy z Horných Orešian, takto prevedené účesy na doteraz známych včasnolátenských zobrazeniach ľudských tvárí, resp. hláv, súvislo pokrývajú celú hlavu od hornej časti čela. Zreteľne sú tieto účesy v stupni LT A znázornené na maskovitej spone z Manětína – Hrádku (Soudská 1968, 456, 468, obr. 5, 6), na spone zo Schwieberdingenu (Soudská 1968, obr. 13: 4d), na maskovitej spone z Parsbergu (Herrmann – Frey 1996, obr. 82), na sfingách z okraja ústia ľudskej maske zo spodnej časti držadla zobákovitej kanvice z Glaubergu (Herrmann – Frey 1996, obr. 93, 95, 98; Frey – Herrmann 1997, obr. 47), z Dürrnbergu (Herrmann – Frey 1996, obr. 108) a na opaskovej zápone zo Stupavy, datovanej do stupňa LT A, okolo roku 400 pred Kr. (Filip 1956, obr. 79; Zachar 1987, 16, obr. 2). Na spomínaných ľudských maskách je účes vyhotovený plastickejšie, čo je však dôsledkom aj veľkostí jednotlivých predmetov. Takto vytvorený účes pravdepodobne odzrkadľuje vtedajší módný trend v úprave mužských vlasov. Nie je však vylúčené, že išlo o spodobnenie účesu, aký bol módný vo vtedajšej svetovej elite spoločnosti, resp. v profánnej elite (Venclová 2002, 169). Včasnolátenske ľudské masky boli zásadne mužské a môžeme ich rozdeliť do dvoch skupín. Do prvej skupiny patria hladko oholené tváre. Do druhej môžeme zaradiť tváre s fúzmi alebo bradou. Typy tváre s fúzmi alebo bradou a rovnými vlasmi sú všeobecne považované za typické keltské zobrazenia ľudských tvárí (Herrmann – Frey 1996, 68; Megaw – Megaw 2001, 70). Telo sfingy je štíhle a precízne vymodelované. Spodobňuje pravdepodobne psovité (pes, vlk) alebo mačkovité šelmu (panter, lev). Nemôžeme vylúčiť ani možnosť v prípade, ak ide o spodobnenie tela orientálneho zvierťa – pantera, leva, že tvorca miniatúry sfingy pravdepodobne pri jej výrobe vychádzal z osobnej skúsenosti, t.j. že spomínané zviera videl. Zobrazenia oboch druhov zvierat sa vyskytujú vo včasnolátenskom umení a sú súčasťou výzdoby zobákovitých kanvic z Glaubergu, z Basse-Yutz (Moselle) a z Dürrnbergu. Výrobca dosiahol takto vytvoreným telom dojem obratnosti a sily zvierťa. V každom prípade sú však stvárnené odlišným štýlom, ako doteraz známe zobrazenia sfing z tohoto obdobia. V sfinge je skĺbená už spomínaná obratnosť a sila zvierťa s umom a dušou človeka, sídliačich v jeho hlave (Kolník – Šalkovský 1983, 138). Povrch celého tela sfingy je pokrytý polkruhovitými vrypami, ktoré znázorňujú srst. Na včasnolátenských výrobkoch je častým a typickým výzdobným prvkom povrchu predmetov skôr kolkovanie v podobe koncentrických krúžkov – terčikov. Takýto spôsob výzdoby má priame analógie na zvieracích plastikách v gréckom orientalizujúcom a archaickom umení (Boardman 1999, obr. 9, 187, 189), v etruskej oblasti (Soudská 1968, 465, obr. 7, 8) a často sa objavuje už v dobe halštatskej aj v stredodunajskom priestore. Kolkovaním v línii je pokrytá chrbtová časť tiel dvoch identických zvierat na okraji ústia bronzovej kanvice z Dürrnbergu pri Halleine z hrobu 112 (Megaw 1975, Pl. V: 4; Megaw – Megaw 2001, V, VI) a identicky je kolkovaná aj chrbtová časť sfingy z ucha tej istej bronzovej zobákovitej kanvice z Dürrnbergu pri Halleine, z hrobu 112 (Herrmann – Frey 1996, obr. 108; Megaw – Megaw 2002, obr. 16). Kolkovaním je zdobený aj zatiaľ nepublikovaný nález bronzovej zoomorfnej maskovitej spony

Obr. 3 Bronzová miniatúrna sfinga z Horných Orešian, poloha Slepý vrch

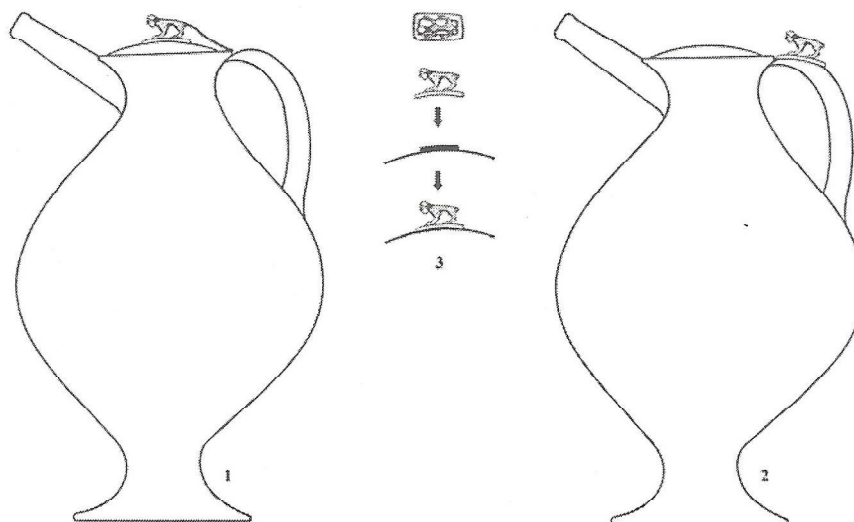
z tej istej lokality v Horných Orešianoch (Bazovský, ústna informácia, nepublikované). Najbližšie analógie k znázorneniu srsti sfingy sú na dvojici plastík psov alebo vlkov na okraj ústia zobákovitej kanvice z Basse-Yutz (Moselle) zo stupňa LT A, ktorých telo je súvislo pokryté rovnými vrypami, doplnenými puncovaním, znázorňujúcimi ich sršť (Megaw – Megaw 2001, III). Identickým spôsobom ako na kanvici z Basse-Yutz (Moselle) je znázornená sršť na dvoch sediacich zvieratách s vtáčou hlavou na maskovitej spony z Parsbergu (Herrmann – Frey 1996, obr. 82). Na rozdiel od spomínaných kolkov na zvieratách a sfingy z Dürrnbergu, kde plní kolkovanie len čisto dekoratívnu funkciu v rámci ich celkovej výzdoby, ide v prípade sfingy z Horných Orešian, kanvice z Basse-Yutz (Moselle) a spony z Parsbergu o snahu čo najrealistickejšie stvárnenie tela zvierafa. Tvorca miniatúrnej plastiky sfingy sa štýlovo držal včasnotaténskeho kánonu. Keďže včasnotaténske obdobie je typické svojou osobitosťou výtvarného prejavu, aj tvorca v tomto prípade pridal svoju individuálnu, invenčnú a pomerne naturalistickú zložku v štýle prevedenia sfingy z Horných Orešian.

Miniatúrna plastika sfingy z Horných Orešian bola s najväčšou pravdepodobnosťou súčasťou výzdoby nám neznámeho predmetu. Stopy po upevnení na podklad sa na plastike nenachádzajú. Možnosťou jej prichytenia môže byť nasadenie plastiky, teda podstavcového rámika sfingy na, z podkladu (drevo, keramika) vystupujúci sokel v podobe obdĺžnika (obr. 4: 3), ktorý bol presne napasovaný do otvoru v rámiku sfingy. Tam mohla byť navyše sfinga zafixovaná aj prírodnou živicom. Otvor v chvoste sfingy mohol byť využitý aj na prichytenie sfingy pomocou jemnej retiazky na nám neznámy predmet, podobne ako sfinga na veku kanvice s rúrkovitou výlevkou z hrobu 2 v Glaubergu (Frey – Herrmann 1997, obr. 33, 34). Na základe zaoblenia rámika, na ktorom sfinga stojí, sa naskytuje aj možnosť, že ak bola na nejakom podklade, resp. mierne zaoblenom predmete upevnená, mohlo by ísť snáď o vypuklé veko (obr. 4: 1) alebo vrchnú časť ucha nádoby (obr. 4: 2). Nemôžeme však vylúčiť možnosť, že bola upevnená na keramickej alebo drevenej nádobe, keďže sa kovové aplikácie na nádobách zo spomínaných materiálov vyskytovali (Meduna – Peškař – Frey 1992, 181 n.). Podob-

ným spôsobom boli drobné plastiky používané predovšetkým na kanviciach s rúrkovitou výlevkou. Sfinga by v tom prípade bola umiestnená vo vrchnej časti veka nádoby, ako drobná plastika už na spomínanom veku kanvice s rúrkovitou výlevkou z hrobu č. 2 v Glaubergu (Frey – Herrmann 1997, obr. 33, 34) alebo plastiky koníkov na vekách kanvíc s rúrkovitou výlevkou z Reinheimu (Megaw – Megaw 2002, obr. 4) a z Waldalgesheimu (Birkham 1999, obr. 100). Funkčné hľadisko využitia sfingy ako ucha/gombíka na veku nádoby, popri jej dekoračnom účele, je vzhľadom na jej miniatúrnu veľkosť táto funkcia skôr nepraktická. Pravdepodobnejšia je možnosť jej umiestnenia a jej dekoračnej funkcie na už spomínanej vrchnej časti ucha nádoby. Naskytuje sa nám však aj možnosť využitia sfingy ako prívesku, ktorý mohol plniť úlohu amuletu, hoci otvor v chvoste nenesie stopy po používaní. Vylúčiť nemôžeme ani možnosť šperku, ktorý bol súčasťou výzdoby odevu, výstroja, prípadne výzbroje (vrchnej časti helmy), resp. súčasťou viacdieleneho figurálneho predmetu. Nie je vylúčené, že má sfinga znázorňovať „pána zvierat“ (Zachar 1987, 16; Frey 1998, 11), resp. niektoré z keltských božstiev, ktoré malo v podobe sfingy plniť ochrannú funkciu a chrániť jej majiteľa pred nebezpečenstvom a vplyvmi zlých síl. Podľa L. Zachara neboli včasnotaténske umelecko-kremeselné výrobky iba úžitkovými predmetmi, ale predovšetkým sprostredkovateľmi kontaktu človeka s nadprirodzenými silami – božstvami (Zachar 1987, 18). V keltskom svete teda nebol sakrálny a profánny svet striktné oddelený, preto môžeme včasnotaténske umenie považovať za náboženskú formu vizuálnej komunikácie (Megaw – Megaw 2002, 190). Z toho dôvodu nemôžeme vylúčiť ani možnosť miesta a použitia sfingy pri magických alebo iných rituáloch, spojených s kultom.

Datovanie

Včasnotaténske sfingy vychádzajú z orientálnych, gréckych, resp. etruských predlôh zo záveru archaického obdobia. Vo včasnotaténskom prostredí sú datované do obdobia

Obr. 4 Pokus o rekonštrukciu použitia sfingy na veku nádoby (1), na uchu nádoby (2), z dreva alebo keramiky a systém upevnenia sfingy na podklad (3)

okolo polovice 5. storočia pred Kr. Podobne aj väčšina včasnotatenských nálezov ľudských masiek v oblasti stredného Podunajska spadá do tohto obdobia (Megaw – Megaw – Neugebauer 1989, 517; Megaw – Megaw 2001, 25–121). Miniatúrnu plastiku sfingy z Horných Orešian môžeme na základe prevedenia, analógií a typických znakov zaradiť do včasnotatenského obdobia stupňa *LTA, druhá polovica 5. storočia pred Kr., resp. k roku 400 pred Kr.*

Záver

V súčasnosti môžeme len uvažovať nad tým, či bola miniatúrna sfinga vyrobená na mieste nálezů alebo ide o import. Vzhľadom na ďalší nález včasnotatenskej bronzovej zoomorfnej maskovitej spony z Horných Orešian (Bazovský, ústna informácia, nepublikované) a iné, doposiaľ nepublikované nálezy z tejto lokality, nemôžeme vylúčiť možnosť, že na lokalite bola dielňa v rámci včasnotatenského sídliska centrálného charakteru, v ktorej bola vyrobená sfinga, ako aj iné umelecko-remeselné predmety tohto obdobia. Bezpochyby však ide o ďalší unikátny doklad včasnotatenského umenia zo Slovenska, ako aj o dôkaz vysokej umeleckoremeselnej zručnosti a ikonografických predstáv tvorcov ranej keltskej civilizácie.

POZNÁMKY

- Predmet je uložený v súkromnej zbierke a za umožnenie publikovať ho ďakujem jeho majiteľovi.
- Kresby nálezů Peter Šimčík.
- Za poskytnutie informácií k zatiaľ nepublikovanému nálezů z lokality Slepý vrch ďakujem Mgr. I. Bazovskému zo SNM-Archeologického múzea v Bratislave.
- Za cenné rady a pripomienky ďakujem PhDr. G. Brezinovej, CSc. a Doc. PhDr. J. Bujnovi, CSc. z Archeologického ústavu SAV v Nitre.

LITERATÚRA

- BIRKHAM, H. 1999: Celts. Images of their culture. Wien.
- BOARDMAN, J. 1999: Greek sculpture. The Archaic Period. 1978 and 1991 Thames and Hudson Ltd, London. Reprinted.
- FILIP, J. 1956: Keltové ve střední Evropě. Praha.
- FREY, O.-H. 1998: The Stone Knights, the Sphinx and the Hare: New Aspects of Early Figural Celtic Art. Proceedings of the Prehistoric Society 64, s. 1–14.
- FREY, O.-H. – HERRMANN, F.-R. 1997: Ein frühkeltischer Fürstengrabhügel am Glauberg im Wetteraukreis, Hessen. Germania 75/2, s. 459–550.
- HERRMANN, F.-R. – FREY, O.-H. 1996: Die Keltenfürsten vom Glauberg. ADiH 128/129.
- JACOBSTHAL, J. 1944: Early Celtic Art. Oxford 1944 (reprinted 1969).
- KOLNÍK, T. – ŠALKOVSKÝ, P. 1983: Včasnotatenská maskovitá spona zo Slovenského Pravna a jej prínos ku keltskej ikonografii. Štud. Zvesti AÚ SAV 20, s. 133–147.
- MEDUNA, J. – PEŠKAŘ, I. – FREY, O.-H. 1992: Ein latènezeitlicher Fund mit Bronzebeschlägen von Brno-Maloměřice. Ber. RGK 73, s. 181–268.
- MEGAW, J. V. S. 1975: The orientaling theme in early Celtic art: East or West? Alba Regia 14, s. 15–33.
- MEGAW, J. V. S. – MEGAW, M. R. 2002: The bronze mount from Droužkovice, Northwest Bohemia. Pam. Arch. 93/2, s. 173–193.
- MEGAW, M. R. – MEGAW, J. V. S. 2001: Celtic art from beginnings to the Book of Kells. London (revised and expanded edition).
- MEGAW, J. V. S. – MEGAW, M. R. – NEUGEBAUER, J.-W. 1989: Zeugnisse frühlatènezeitlichen Kunsthandwerks aus dem Raum Herzogenburg, Niederösterreich. Germania 67/2, s. 477–517.

SOUDESKÁ, E. 1968: Hrob s maskovitou sponou z Manětína-Hrádku. Arch. Rozhledy 20/2, s. 451–469.
VENCLOVÁ, N. 2002: Druidové, archeologie a historie. Pam. Arch. 93/2, s. 153–172.
ZACHAR, L. 1987: Keltské umenie na Slovensku. Tatran. Bratislava.

EINE FRÜHLATÈNEZEITLICHE SPHINX AUS HORNÉ OREŠANY

RADOSLAV ČAMBAL

Am Ende des Jahres 2004 wurde dem Slowakischen Nationalmuseum-Archäologischen Museum in Bratislava ein Streufund von einer einzigartigen, aus Bronze gegossenen frühlatènezeitlichen Plastik – Miniatursphinx verliehen (Abb. 2, 3), die aus der befestigten Höhenlage Slepý vrch (Kote 543,9) in Horné Orešany stammt (Abb. 1).

In der Miniatursphinx treffen sich die Einflüsse vom Orient (Sphinx) mit typischen Elementen der frühlatènezeitlichen Bild Darstellung zusammen, was vor allem im Gesichtsausdruck als auch der Gesamtform ersichtlich ist. Trotz diesen evidenten Einflüssen können wir konstatieren, dass es sich um einen typischen, rein keltischen Stil der Darstellung eines Gegenstandes handelt. Ins Mitteleuropa gelangten diese Einflüsse vom Orient, vermittelt durch die etruskische und skythische Kunst in die Regionen der frühen westkeltischen Zivilisation. Hinsichtlich des Stils geht es immer um eine rein keltische Darstellung der Gegenstände und nicht um eine Nachbildung von skythischen und persischen Originalen oder Vorlagen. Die Vorbilder von Menschenmasken auf frühlatènezeitlichen Maskenfibeln werden allgemein mit dem Gebiet der Etruskern in Zusammenhang gebracht. Die Verbreitung von diesen Gedanken und Einflüssen der orientalisierenden Kunst konnte mittels Handelsrouten vom Norditalien durch die Alpen in die transalpinen Regionen hin verlaufen, weiter nach Böhmen und in den mitteldanubischen Teil Niederösterreichs und der Südwestslowakei. Eine andere Alternative repräsentiert die Möglichkeit, dass dieser Prozess durch die Handelsrouten verlief, die vom Norditalien aus führten und die Alpen vom Osten in Richtung Mitteldonauegebiet umgingen. Wir können annehmen, dass dies in Form von Handelskontakten oder Gaben verwirklicht wurde. Wahrscheinlicher ist aber die Möglichkeit, dass aufs Mitteldonauegebiet Niederösterreichs und der Südwestslowakei wandernde spezialisierte keltische Handwerker kamen – die Prospektoren aus westkeltischen Gebieten. Diese haben durch ihr Handwerk und ihre ikonographische Vorstellungen, die in ihren Erzeugnissen dargestellt und präsentiert waren, die religiösen Ideen der Heimbevölkerung, vor allem aber der gesellschaftlichen Elite beeinflusst und wohl auch an ihre eigenen religiösen Ideen angepasst u. z. auch trotz damaligen regionalen Denkkunterschieden.

In der griechischen Kunst wurden die Sphingen mit Köpfen von Korai dargestellt, d. h. weiblich, während in etruskischer Umgebung in diesem Fall männliche Wesen bevorzugt waren. Sie erscheinen am Henkel einer bronzenen Schnabelkanne aus der Stufe LT A in Dürrnberg bei Hallein wahrscheinlich in Form eines Löwenkörpers mit Menschenkopf. Am Mündungsrand der Schnabelkanne von Glauberg ist eine Sphinx als Kombination eines Menschenkopfes mit Wolfkörper (Wolfschwanz) mit großen Krallen statt Pfoten zu sehen. In der orientalisierenden und archaischen Kunst werden die Sphingen beflügelt und in sitzender Lage abgebildet, mit dem Blick gedreht zur Seite. In der frühlatènezeitlichen Umgebung werden ebenfalls sitzende oder liegende Sphingen dargestellt. Die Sphinx-Plastik aus Horné Orešany ist in statischer stehender Haltung modelliert. Ihr Kopf bildet ein männ-

liches, glatt rasiertes Gesicht ab und er besitzt typische Züge des frühlatènezeitlichen Stils, die für alle Menschenmasken in der keltischen Umgebung gemeinsam sind. Der Kopf ist realistisch dargestellt, was ein typisches Merkmal in den Darstellungen von frühlatènezeitlichen Menschenmasken bedeutet. Auf dem länglichen Gesicht sind zwei große ausgebeulte runde Augen zu sehen. In dieser Periode sind für die Menschenmasken eher symmetrische ovale, sog. Mandelaugen charakteristisch, umsäumt durch einen Perlenrand mit betonten Augenbrauen. Die Dominante auf dem Sphinx-Gesicht ist eine deutlich gekrümmte „Adlernase“. Eine fast identische Abbildung des Gesichtsausdrucks erscheint auf der Gürtelschließe aus Stupava, am Fuß einer Fibel aus Parsberg und auf der Maske am Unterteil des Henkels von der Schnabelkanne aus Glauberg. Die Kopfbedeckung bildet halblanges Haar gerichtet in eine Frisur, die am Scheitel glatt ist. Wir können auch über die Möglichkeit nachdenken, dass der Scheitel rasiert war, d. h. es ging um eine Tonsur. Das Haar im Nacken ist durch feine Ritzlinien dargestellt. Die Abbildung von Haaren und Frisuren mit Hilfe von geritzten bzw. plastischen Linien ist die typische frühlatènezeitliche Darstellungsart auf den Menschenmasken. Jedoch, die Frisur bedeckte immer den ganzen Kopf von der Oberstirn herab, ähnlich wie bei den Erzeugnissen der Stufe LT A auf den Fibeln aus Manětín-Hrádek, Schwieberdingen, Parsberg, auf den Sphinxen vom Mündungsrand und auf der Menschenmaske vom Unterteil des Henkels der Schnabelkannen von Glauberg und Dürrnberg sowie auf der Gürtelschließe von Stupava, datiert in die Stufe LT A, etwa zum Jahre 400 v. Kr. Eine solchermaßen gestaltete Frisur spiegelt wahrscheinlich den damaligen Modetrend im Frisieren von Männerhaaren ab. Es ist aber nicht ausgeschlossen, dass es um die Abbildung einer Frisur geht, die unter damaliger weltlicher bzw. profaner Gesellschaftselite modern war. Die frühlatènezeitlichen Menschenmasken waren ausschließlich männlich und wir können sie in zwei Gruppen aufteilen. Zur ersten Gruppe gehören die glatt rasierten Gesichter. In die zweite können wir die Gesichter mit Schnurr- oder Kinnbart einreihen. Die Gesichtstypen mit Schnurr- oder Kinnbart und glattem Haar sind allgemein für typische keltische Darstellungen von Menschengesichtern gehalten.

Der Körper der Sphinx ist schlank und präzise modelliert. Er soll wahrscheinlich einen Wildhund (Hund, Wolf) oder eine Raubkatze (Panther, Löwe) darstellen. Falls es um eine Darstellung des Körpers von einem orientalischen Tier geht – eines Panthers oder Löwen – können wir nicht ausschließen, dass der Autor der Sphinx-Miniatur bei deren Gestaltung vermutlich von einer persönlichen Erfahrung ausging, d. h. er sah das erwähnte Tier mit eigenen Augen. Die Abbildungen von beiden diesen Tierarten kommen vor in der frühlatènezeitlichen Kunst. Sie bilden einen Teil der Verzierung von den Schnabelkannen aus Glauberg, Basse-Yutz (Moselle) und Dürrnberg. Der Hersteller erzielte durch einen solchermaßen gestalteten Körper einen Eindruck von der Geschmeidigkeit und Kraft des Tieres. In der Sphinx treffen sich diese zwei tierische Eigenschaften mit dem Verstand und der Seele eines Menschen eingesiedelt in seinem Kopf. Die ganze Oberfläche des Sphinx-Körpers ist mit halbrunden Einkerbungen ausgefüllt, die den Pelz realistisch darstellen. Auf den frühlatènezeitlichen Erzeugnissen erscheint als ein häufiges und typisches Verzierungselement der Gegenstandsoberfläche eher die Stempelzier in Form von konzentrischen Kreisen – Scheiben. Die nächsten Analogien zur Darstellung des Pelzes der Sphinx sind auf zwei Plastiken von Hunden oder Wölfen am Mündungsrand der Schnabelkanne aus Basse-Yutz (Moselle) aus der Stufe LT A zu sehen und auf zwei sitzenden Tieren mit Vorköpfen auf einer Maskenfibel aus Parsberg, bei denen es ebenfalls um ein Bestreben

nach einer möglichst realistischen Darstellung des Tierkörpers geht. Da die frühlatènezeitliche Periode durch ihre besondere Darstellungsäußerung typisch ist, hat der Hersteller auch in diesem Fall seine individuelle, einfallsreiche und relativ naturalistische Komponente im Stil der Gestaltung der Sphinx von Horné Orešany hinzugefügt.

Die Miniaturplastik der Sphinx von Horné Orešany bildete höchstwahrscheinlich einen Teil der Verzierung von einem uns unbekanntem Gegenstand. Die Spuren nach Befestigung auf eine Unterlage sind auf der Plastik nicht zu sehen. Eine Möglichkeit deren Applikation könnte die Aufsetzung der Plastik sein, d. h. des Untersatzrahmens der Sphinx auf einen aus der Unterlage (Holz, Keramik) aussteigenden Sockel in Form von einem Rechteck (Abb. 4: 3). Es konnte sich wohl um einen gewölbten Deckel handeln (Abb. 4: 1) oder um den Oberteil eines Gefäßhenkels (Abb. 4: 2). Wir können jedoch nicht ausschließen, dass die Plastik an einem keramischen oder hölzernen Gefäß angebracht war, da die Metallapplikationen an den Gefäßen aus den erwähnten Materialien vorkamen. Ähnlicherweise wurden die Kleinplastiken vor allem auf den Deckeln von den Röhrenkannen aus Glauberg, Reinheim und Waldalgesheim verwendet. Wahrscheinlicher erscheint die Möglichkeit deren Platzierung am Oberteil des Gefäßhenkels. Es bietet sich auch die Verwendungsmöglichkeit der Sphinx als Anhänger – Amulett, bzw. Schmuck, wohl auch mehrteilig, der einen Teil der Gewand- oder Rüstungsverzierung bildete und der eine Schutzfunktion erfüllen sollte.

Gegenwärtig können wir nur darüber erwägen, ob die Sphinx an der Fundstelle hergestellt war oder ob es sich um einen Import handelt. Hinsichtlich der anderen, bisher unpublizierten Funde aus diesem Ort können wir die Möglichkeit nicht ausschließen, dass an der Fundstelle eine Werkstatt im Rahmen einer frühlatènezeitlichen Siedlung zentralen Charakters tätig war, wo die Sphinx als auch andere kunsthandwerkliche Gegenstände dieser Periode hergestellt wurden. Wie dem auch sei, es geht zweifellos um einen weiteren einzigartigen Beleg der frühlatènezeitlichen Kunst aus der Slowakei sowie um einen Beleg der hohen kunsthandwerklichen Technik und der ikonographischen Vorstellungen von den Schöpfern der frühen keltischen Zivilisation.

Die frühlatènezeitlichen Sphingen gehen von den orientalischen, griechischen bzw. etruskischen Vorlagen am Ende der archaischen Periode aus. In der frühlatènezeitlichen Umgebung sind sie in die Zeit um die Hälfte des 5. Jahrhunderts v. Kr. datiert. Ähnlich auch die meisten frühlatènezeitlichen Funde von Menschenmasken auf dem Mitteldonaugebiet fallen in diese Zeit zurück. Die Miniaturplastik einer Sphinx aus Horné Orešany können wir auf Grund der Darstellungsweise, der Analogien und typischen Züge in die frühlatènezeitliche Periode der Stufe LT A einsetzen, d. h. in die zweite Hälfte des 5. Jahrhunderts v. Kr., bzw. zum Jahre 400 v. Kr.